

Systematische metaaldetectie van een Canadees kampement uit mei 1945 op landgoed Oud-Poelgeest te Oegstgeest

Ruurd Kok, Pierre van Grinsven en Han Maksymiak¹

“Opvallend is de geringe aandacht van amateurarcheologen voor archeologie van de Tweede Wereldoorlog”, zo werd in 2011 geconstateerd bij een inventarisatie van tijdens archeologisch onderzoek aangetroffen oorlogsvondsten.² Ter gelegenheid van het Westerheem-themanummer over archeologie van de Tweede Wereldoorlog is in 2014 een enquête gehouden onder amateurarcheologen om te onderzoeken waarom ze zich wel of waarom juist niet bezighouden met archeologisch onderzoek naar de oorlogsjaren.³

Afb. 1
De inscriptie CANADA, MAY 10 45 tussen andere inscripties op een beuk bij Oud-Poelgeest.
Foto: Ruurd Kok.

Veel amateurarcheologen bleken niet goed op de hoogte van de in hun regio aanwezige oorlogssporen. Zo gaf AWN-afdeling Rijnstreek aan dat in hun werkgebied geen oorlogsresten aanwezig zijn, met de kanttekening dat gebieden met deze resten niet toegankelijk zijn voor onderzoek (zoals bunkers in de duinen en het vliegveld Valkenburg). In Leiden en omgeving zijn echter zeker oorlogssporen te vinden en zo ontstond bij

de eerste auteur de wens om samen met de AWN-afdeling Rijnstreek eens één van deze terreinen te onderzoeken. Een foto in een boek over kasteel Oud-Poelgeest⁴ deed de rest. Het toont een in mei 1945 op een boom aangebrachte inscriptie als stille getuige van het Canadese kampement dat hier heeft gelegen (afb. 1). Zo ontstond het plan om samen met amateurarcheologen van AWN Rijnstreek een metaaldetectieonderzoek te doen naar de resten van dit kampement. Daarmee ging een al langer gekoesterde wens van de eerste auteur in vervulling om eens samen met ervaren metaaldetectorzoekers onderzoek te doen op een vindplaats uit de oorlog. Na diverse besprekingen met de AWN, toestemming van de RCE, de gemeente en de terreineigenaar is het onderzoek op een zaterdag in april 2015 uitgevoerd. Op enkele dagen na exact 70 jaar nadat de Canadese bevrijders van Leiden en Oegstgeest hun tenten opsloegen op het landgoed (afb. 2).

Doel en opzet van het onderzoek

De doelstelling van het onderzoek is in het door de RCE goedgekeurde Plan van

Aanpak als volgt geformuleerd: het in kaart brengen van wat er in het terrein van Oud-Poelgeest bewaard is gebleven aan resten uit de Tweede Wereldoorlog in het algemeen en van het Canadese kampement in het bijzonder. Dergelijke resten vormen tastbare relicten van oorlog en bevrijding in de Leidse regio en kunnen als zodanig een rol spelen in het (blijven) vertellen en beleven van de lokale oorlogsgeschiedenis. Het verhaal van de oorlog vormt een van de vele tijdslagen en verhaallijnen op het terrein van kasteel Oud-Poelgeest.

Daarnaast zijn als afgeleide doelen geformuleerd:

- het bevorderen van belangstelling voor de lokale oorlogsgeschiedenis;
- het bevorderen van samenwerking tussen lokale amateurarcheologen en andere onderzoekers;
- het onderzoeken van de mogelijkheden en beperkingen van gericht onderzoek in het terrein naar resten uit de Tweede Wereldoorlog.

Leidend voor het onderzoek waren de in het Plan van Aanpak geformuleerde onderzoeksvragen. Voorafgaand aan het veldonderzoek is een bureauonderzoek uitgevoerd, waarbij beschikbare historische bronnen zijn bestudeerd om een beeld te schetsen van het gebruik van het terrein tijdens de oorlogsjaren, met nadruk op de periode van het Canadese kampement. Ook is gekeken naar het risico op de aanwezigheid van explosieven. Krantenartikelen geven informatie over de diverse opsporingswerkzaamheden in 1988, 1989, 1996 en 1997. Hieruit blijkt dat munitie vooral is aangetroffen in slootbagger langs waterkanten en dus oorspronkelijk in het water moet zijn gedumpt.

Bij het systematische metaaldetectieonderzoek is door zes ervaren detectorzoekers gericht gezocht naar metaalvondsten aan of nabij het maaiveld. Er is niet dieper gegraven dan circa 30 cm onder het maaiveld. Om zicht te krijgen op de vondstspreading en zo eventueel uitspraken te kunnen doen over ligging en inrichting van het Canadese kampe-

ment, zijn in het onderzoeksgebied (1,5 ha) in totaal dertig vakken uitgezet van 20 x 25 m (afb. 3). De vondsten zijn per vak systematisch verzameld en geregistreerd (één vondstnummer per vak). Ook vondsten die ouder en jonger zijn dan de Tweede Wereldoorlog zijn verzameld.

Vooraf was bedacht het onderzoek gefaseerd uit te voeren: eerst een verkenning van het betreffende vak om zicht te krijgen op aanwezigheid van vondsten en ligging van eventuele vondstconcentraties, gevolgd door het intensief afzoeken van de zones met de grootste concentratie vondstmateriaal uit de oorlogsjaren. Gezien het feit dat de aanwezige bodembedekkers de mogelijkheden sterk beperkten, is er in het veld gekozen om alle geschikte locaties binnen de vakken gelijk in één keer af te zoeken. Voordat de resultaten van het veldonderzoek worden besproken, wordt eerst een beeld geschetst van het Canadese kampement.

Het Canadese kampement bij Oud-Poelgeest

Kasteel Poelgeest is in 1665 gebouwd nabij de locatie van een voorganger die is gesloopt bij het Beleg van Leiden in 1574.⁵ De huidige tuin- en parkaanleg dateert uit de 19e eeuw. Het kasteel is gebouwd op een oude strandwal aan de Mare, een waterloopje dat is opgenomen in de omstreeks 1650 gegraven Haar-

Afb. 2
Het onderzoeksteam bij een oriënterend bezoek aan het terrein in april 2015. Foto: Ruurd Kok.

Afb. 3
Het onderzoeksgebied met de vakindeling.

lemmer trekvaart. Het park was eind jaren '30 sterk verwaarloosd. Tijdens de mobilisatie in 1939 trokken Nederlandse soldaten in het kasteel, tijdens de bezetting gevolgd door Duitsers. Berichten dat vrijwel alle bomen in de Hongerwinter door burgers zijn gekapt, lijken sterk overdreven. Een geallieerde luchtfoto van 18 maart 1945, zo'n anderhalve maand voordat de Canadezen hier hun tenten opsloegen, toont de lange schaduwen van vele bomen die op dat moment nog in het park staan. Ook op foto's van het kampement zijn veel bomen te zien. De luchtfoto uit maart 1945 toont de situatie zoals de Canadezen die aantreffen. Op de luchtfoto zijn enkele sporen zichtbaar van Duitse activiteit in het park. Centraal in het westelijk deel van het park zijn twee U-vormige structuren te zien, met de open zijde richting een bospad. Het gaat hier waarschijnlijk om door de Duitsers aangelegde kuilen met een opgeworpen wal eromheen, die dienden als scherfvrije opstelplaats voor voertuigen, zogenaamde *Splitterboxen*. In een krantenartikel uit 1997 herinnert een ooggetuige zich: "De Duitsers had-

den inhammen gegraven om hun voertuigen te beschermen tegen bombardementen".⁶ Krantenberichten uit die dagen geven een beeld van de bevrijding van Leiden. De Kroniek van de week van 9 mei 1945, meldt bijvoorbeeld: "Onder ongekend groot enthousiasme der bevolking hebben de Canadeesche troepen gisteren hun intocht in de sleutelstad gedaan". Het bericht schrijft dat: "het 1e Canadeesche antitankregiment en het 2e Canadeesche L.A.A.-regiment onder bevel van Lt. Col. Bishop, te dezer stede [zijn] aangekomen. Beide regimenten, die gisterenmorgen om 9 uur uit Kootwijk vertrokken, hebben hun kwartieren in het bosch van Oud-Poelgeest opgeslagen." Het 1st Anti Tank Regiment en het 2nd Light Anti Aircraft Regiment, zijn eenheden van de Royal Canadian Artillery die waren ingedeeld bij de 1st Canadian Infantry Division en die als onderdeel van deze divisie tussen 11 en 13 april de IJssel waren overgestoken voor de bevrijding van de Veluwe (Operatie *Cannon-shot*). Een bij Oud-Poelgeest gemaakte foto laat zien dat het antitankregiment was uitgerust met een bijzonder type

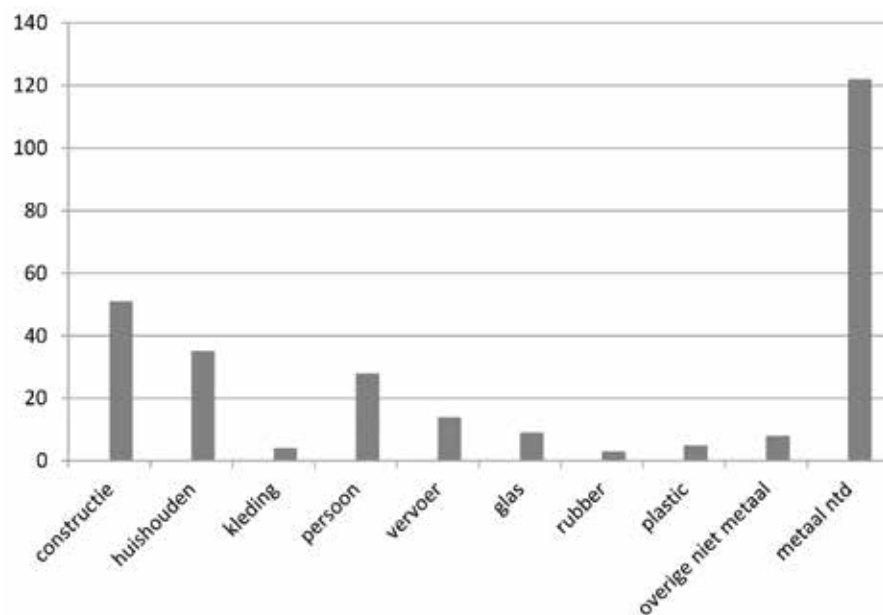
zelfrijdend geschut, de *Archer*.⁷ Andere foto's van het kampement tonen Canadese soldaten poserend bij hun voertuigen, al dan niet met nieuwsgierige burgers erbij. Het kamp komt ook voor in de bevrijdingsfilm die de Leidse fotograaf Herman Kleibrink heeft gemaakt, met onder andere beelden van soldaten die piepers jassen. De officiële verslagen van beide eenheden, de zogenaamde *War Diaries*, geven een beeld van hun taken en werkzaamheden: de circa 1.200 mannen moesten voor het gebied tussen Amsterdam en Rotterdam Duitse munitiedepots en andere opslagplaatsen in kaart brengen, bewaken en leeghalen. Dagboekfragmenten van burgers beschrijven hoe het kamp vanaf het begin veel belangstellenden trok. Dit leidde al snel tot waarschuwingen in de krant om toch vooral niet te bedelen om sigaretten en etenswaren. Een bijzondere ooggetuige is de latere schrijver en schilder Jan Wolkers, die zijn omzwervingen op het landgoed in diverse romans en essays heeft verwerkt. Zo beschrijft hij in het boekenweekgeschenk *Zwarte Bevrijding* (1995) hoe het in het bos stonk "naar sperma en chocolade". Hij vervolgt: "Over het mos lag een verlepte bloei van condooms. Ongewild

ben ik daar getuige geweest van zo'n geëxalteerde vrijpartij in het riet waar het te drassig was om tenten op te zetten", waarna de vrijpartij kleurrijk wordt beschreven. Andere berichten laten zien dat dit geen artistieke inkleuring van de werkelijkheid is, zoals een zedenpreek in *De Burcht* van 23 juni 1945 onder de titel "De houding van onze meisjes". De meisjes worden zelfs vermeld in het *War Diary* van de 57 Battery, 1 A/Tk Regt, waarin op 14 mei staat genoteerd: "This Bty [Battery] never had such hospitality as now, with pre-war liquor, fine homes and friendly young females. Curfew rather curtails the activities but it is hoped that this will soon be lifted." (Vertaling: "Deze batterij heeft niet eerder zulke gastvrijheid gehad, met vooroorlogse drank, goed onderdak en vriendelijke jongedames. De activiteiten worden nogal beperkt door de avondklok, maar we hopen dat die snel zal worden opgeheven") Een van de foto's geeft een goed beeld van wat er aan metaalvondsten van het Canadese kampement kan worden aangetroffen (afb. 4). We zien zes man poserend rond een tafel met eten en nog enkele personen in de achtergrond. Diverse metalen voorwerpen zijn duidel-

Afb. 4
Canadese soldaten poserend rond een tafel, met op de achtergrond kasteel Oud-Poelgeest. Foto: onbekend, collectie Alphons Siebelt.

Figuur 1
Overzicht van de
functiegroepen.

lijk herkenbaar, niet alleen eetgerei zoals bestek, etensblikken (*messtins*), borden en mokken, maar ook persoonlijke spullen zoals gespen, baretemblemen en het slot van een – Duitse! – koppelriem. Achter de mannen zijn tenten en leger-voertuigen zichtbaar, waarvan ook onderdelen gevonden kunnen worden. Het zicht op de zuidwestelijke zijgevel van het kasteel in de achtergrond wijst erop dat de foto in het zuidwestelijk deel van het park is genomen. De wal die eveneens zichtbaar is, zou heel goed een van de Duitse *Splitterboxen* kunnen zijn die op de luchtfoto van 18 maart in dit deel van het park zijn te zien.

De (lucht)foto's, krantenberichten en ooggetuigenverslagen geven weliswaar een beeld van de Canadezen op Poelgeest, maar geen zicht op de ligging en inrichting van het kampement. Metaalvondsten uit de oorlog kunnen hier wellicht iets over zeggen. De vraag is uiteraard welke metaalvondsten er van het kampement bewaard zijn gebleven in de bovenste laag van de bodem. Het park is immers na de oorlog opgeruimd en sinds de oorlog openbaar toegankelijk

geweest. Krantenberichten spreken niet alleen van herhaalde zoekacties naar explosieven door de Explosieven Opruimingsdienst (EOD), maar ook dat “Oud-Poelgeest regelmatig wordt bezocht door amateurarcheologen, die gewapend met een metaaldetector de grond afspeuren naar antieke munitie” en kennelijk niet zonder resultaat: “nog tot diep in de jaren ‘90 werd er rond het kasteel oorlogsmateriaal gevonden”.⁸ Vooralsnog zijn geen vondsten van metaaldetectorzoekers bekend die afkomstig zijn van het terrein.

Resultaten veldonderzoek

Algemeen

Het veldonderzoek is uitgevoerd op zaterdag 25 april 2015. Een dag eerder is het vakkensysteem grotendeels uitgezet in het onderzoeksgebied; dit bleek zeer arbeidsintensief vanwege de aanwezige begroeiing. In totaal zijn 30 vakken uitgezet, waarvan er 25 zijn onderzocht. In 22 vakken zijn vondsten aangetroffen, drie vakken waren leeg (de vakken A4, B4 en C2). Er zijn uiteindelijk 22 vondstnummers uitgegeven voor 262 vond-

sten. In totaal is er ruim 22 kg aan metaalvondsten verzameld.

De datering van de metaalvondsten is problematisch. Omdat het gaat om oppervlaktevondsten kunnen ze enkel op basis van opschriften en/of typologische kenmerken worden gedateerd. Voor diverse vondsten geven opschriften een datering. Het meeste materiaal heeft echter geen opschriften en is gedurende een lange periode in gebruik (geweest), waardoor niet te bepalen valt of het uit de oorlogsjaren dateert of niet. Dit geldt in het bijzonder voor eet- en drinkgerei. De meeste vondsten dateren waarschijnlijk uit de periode na de oorlog en kennen bovendien een grote verscheidenheid.

Functiegroepen

Bij de determinatie zijn de metaalvondsten onderverdeeld in zes functiegroepen, te weten: wapens en toebehoren, constructie, huishouden, kleding, persoonlijk en vervoer (figuur 1). Binnen deze categorieën is aangegeven of een vondst van militaire oorsprong is. Uit het overzicht van metaalvondsten blijkt dat de overgrote meerderheid van het metaal helaas niet aan een functiegroep kon worden toegewezen. Hieronder vallen uiteenlopende stripjes, plaatjes, ringetjes en dergelijke. Het meest voorkomend is de categorie ‘constructie’ waaronder al het materiaal wordt verstaan dat met bouw te maken heeft, zoals spijkers en schroeven, deur- en raambeslag et cetera. De categorie ‘huishouden’ bestaat veelal uit keukengerei zoals (fragmenten van) borden, bakjes, deksels, pannen en dergelijke. De categorie ‘persoonlijk’ omvat sieraden, munten en persoonlijke verzorging. De categorie ‘vervoer’ behelst voornamelijk auto- en fietsonderdelen. In het overzicht zijn ook de niet-metaalvondsten opgenomen, zoals glas, rubber, plastic en overig.

Wanneer we kijken naar de vondsten in deze functiegroepen valt op dat enkele logisch aansluiten bij het gebruik van het terrein als openbaar toegankelijk wandelpark. Typische ‘parkvondsten’

Afb. 5
Rijwielbelasting-
plaatje. Foto: Leo
den Hollander,
AWN Rijnstreek.

zijn kroonkurken en een hondenpenning. Specifiek voor dit terrein is de Scouting-medaille. Ook fietsonderdelen zijn te verklaren, maar vreemder zijn de auto-onderdelen. Deze zouden deels afkomstig kunnen zijn van Canadese legervoertuigen, maar dat geldt zeker niet voor de wieldonk van een Fiat en een kentekenplaat uit oktober 1952.

De grote hoeveelheid constructiemateriaal laat zich waarschijnlijk verklaren door de nabijheid van het kasteel en de tuinmanswoning, waar in de loop der jaren diverse restauraties en verbouwingen zijn uitgevoerd.

Vooroorlogs

Verschillende vondsten kunnen met zekerheid voor de oorlog worden gedateerd. Enkele opmerkelijke vondsten zijn een hanger en een plaatje voor rijwielbelasting. De hanger is gemaakt van een penning die is uitgegeven ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van Koningin Emma in 1928.

Het messing rijwielbelastingplaatje is voorzien van de jaartallen 1938 en 1939

Afb. 6
Monddeksel voor
het Nederlandse
geweertype M95.
Foto: Leo den
Hollander, AWN
Rijnstreek.

Tabel 1
Overzicht van gevonden hulzen.

Hulstype	Bodemstempel	Fabrikant	Land van herkomst	Productiejaar	Bijzonderheden
9x19mm parabellum	B ^ E-43	Royal Ordnance Factory, Blackpole, Worcestershire	Groot Britannië	1943	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	42			1942	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	H ^ N-43	ROF, Hirwaun, South Wales	Groot Britannië	1943	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	B ^ E-43	ROF, Blackpole, Worcestershire	Groot Britannië	1943	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	H ^ N-43	ROF, Hirwaun, South Wales	Groot Britannië	1943	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	DI - 44	Defence Industries LTD, Brownsburg, Montreal	Canada	1944	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	H ^ N-42	ROF, Hirwaun, South Wales	Groot Britannië	1942	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	B ^ E-43	ROF, Blackpole, Worcestershire	Groot Britannië	1943	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	H ^ N-42	ROF, Hirwaun, South Wales	Groot Britannië	1942	niet afgevuurd
9x19mm parabellum	B ^	ROF, Blackpole, Worcestershire	Groot Britannië		niet afgevuurd
9x19mm parabellum	R ^ L-43-Z11-380	ROF, Woolwich, Arsenal, Kent	Groot Britannië	1943	afgevuurd
7.7x56mmR	D1-Z-1943	Defence Industries, Verdun	Canada	1943	.303-clip 5 st, Lee Enfield
8x57mm	P163-S*-37-11	Metallwarenfabrik Treuenbrietzen, Selterhof	Duitsland	1937	
niet heel	V11-U ◊	Kimberly Branch Mint, Kimberly Factory, Pretoria	Zuid Afrika		ijzerresten clip
niet heel	V11-U ◊	Kimberly Branch Mint, Kimberly Factory, Pretoria	Zuid Afrika		
6,5x53,5mmR	24-24-A60-72	Artillerie Inrichtingen, Hembrug	Nederland	1924	afgevuurd, Mannlicher
6,5x53,5mmR	1886	Artillerie Inrichtingen, Delft	Nederland	1886	afgevuurd, Mannlicher
6,5x53,5mmR	onleesbaar	Artillerie Inrichtingen, Hembrug	Nederland		Mannlicher
6,5x52 mm	* SMI * 924	Società Metallurgia Italiae Campo Tizorro	Italië	1924	Mannlicher Carcano
7.7x56mmR	B ^ E-1942-□-G	ROF, Blackpole, Worcestershire	Groot Britannië	1942	niet afgevuurd, tracer
niet heel	V11-1943			1943	
57 x 8	190-35-P-S*	Polte Armat.- und Maschinenfabrik AG, Magdeburg	Duitsland	1935	afgevuurd
niet heel	43-V11-CP	Crompton Parkinson Ltd, Guisely, Yorkshire	Groot Britannië	1943	
niet heel	1943-V11-R ^ L	Royal Laboratory, Woolwich, Arsenal, Kent	Groot Britannië	1943	
niet heel	V11-U ◊	Kimberly Branch Mint, Kimberly Factory, Pretoria	Zuid Afrika		
niet heel	1943-H ^	ROF, Hirwaun, South Wales	Groot Britannië	1943	
7.7x56mmR	1943-V11-U ◊	Kimberly Branch Mint, Kimberly Factory, Pretoria	Zuid Afrika	1943	niet afgevuurd
7.7x56mmR	1943-V11-GB	Greenwood and Battley, Leeds	Groot Britannië	1943	niet afgevuurd
7.7x56mmR	1943-V11-U ◊	Kimberly Branch Mint, Kimberly Factory, Pretoria	Zuid Afrika	1943	niet afgevuurd
7.7x56mmR	30-30-D-13	Dominion Cartridge Co, Brownsburg, Quebec	Canada	1930	niet afgevuurd
7.7x56mmR	44-V11-RG	ROF, Radway Green, Cheshire	Groot Britannië	1944	niet afgevuurd
7.7x56mmR	1943-V11-U ◊	Kimberly Branch Mint, Kimberly Factory, Pretoria	Zuid Afrika	1943	niet afgevuurd
7.7x56mmR	1943-V11-U ◊	Kimberly Branch Mint, Kimberly Factory, Pretoria	Zuid Afrika	1943	niet afgevuurd

(afb. 5). Dit in 1938 uitgegeven exemplaar is ontworpen door de vormgever J.C. Wienecke en was geldig tot en met 31 juli 1939.⁹ Een relatie met Nederlandse militairen is niet waarschijnlijk. Fietzen die mogelijk een maand later bij de algemene mobilisatie zijn gebruikt, behoorden voorzien te zijn van een ander plaatje.

Tweede Wereldoorlog

Afgezien van de munitievondsten kunnen slechts vier vondsten met zekerheid in de oorlogsjaren worden gedateerd. Het gaat om een zinken oorlogsmuntje (10 cent), de knoop van een uniformjas, een monddeksel en een gesp. Alleen de laatste drie vondsten zijn militair van aard. Alle drie zijn afkomstig uit het Nederlandse leger.

De knoop is door de klimmende leeuw duidelijk herkenbaar als onderdeel van een Nederlands uniform. Het monddeksel, ook wel loopbeschermer genoemd, bood bescherming aan de loop van het Nederlandse geweer M95 (afb. 6).¹⁰ Bij het gevonden exemplaar ontbreekt de zogenaamde korrelbeschermer, het beugeltje dat de korrel – het uitsteeksel op het uiteinde van de geweerloop – beschermde wanneer het monddeksel op de loop was aangebracht.

Ook de gesp is onderdeel van een Nederlandse uitrusting. Het betreft de gesp waarmee de lengte van de draagriem van een draagzak tot gasmasker op lengte versteld kon worden. Het is zowel gebruikt op de bereden als onbereden versie van de gasmaskertas voor gasmasker G.¹¹

De Nederlandse vondsten kunnen in de meidagen van 1940 zijn achtergelaten, toen verschillende Nederlandse eenheden op en rond het kasteel actief zijn geweest.¹² Het monddeksel kan ook later in de bodem terecht zijn gekomen, aangezien het Nederlandse geweer als buitwapen door de Duitsers kan zijn gebruikt.

Daarnaast zijn 33 hulzen gedetermineerd.¹³ Om veiligheidsredenen zijn deze vondsten apart gehouden, waarbij ze per abuis geen vondstnummer heb-

ben gekregen. Een overzicht van de hulzen is opgenomen in tabel 1.

Het merendeel van de munitie is van geallieerde makelij: van vijftien hulzen is een Britse producent achterhaald, van zeven een Zuid-Afrikaanse en van drie een Canadese. Slechts drie stuks zijn Nederlands en twee Duits. Een huls is van Italiaanse herkomst, wat bijzonder opvallend is. Waarschijnlijk betreft het hier door de Duitsers gebruikte munitie. Bij het geallieerde materiaal zijn twee kalibers aangetroffen. De 9x19 mm munitie (elf stuks) werd gebruikt in karabijnen, pistolen en machinepistolen zoals de stengun. De 7.7x56mmR hulzen (ook aangeduid als .303 British; negen stuks) werden onder andere gebruikt in het Lee-Enfield geweer en de brengun. Opvallend is een complete clip met vijf patronen van dit kaliber. De hulzen zijn niet afgevuurd, op een enkele huls na. Dit wijst erop dat de munitie in het kamp verloren is gegaan, bijvoorbeeld bij het schoonmaken van wapens. Als we kijken naar de foto van de Canadese soldaten rond een tafel vol etenswaren (afb. 4), is het goed mogelijk dat een deel van het gevonden civiele materiaal, zoals eetgerei, ook in het Canadese kampement is gebruikt. Aangezien het gaat om detectievondsten en om materiaal met een lange gebruiksperiode vallen dergelijke vondsten echter niet zonder

Afb. 7
Plaatje van Meterfabriek Excelsior zoals aangetroffen in het veld. Foto: Ruurd Kok.

Afb. 8
Medaille uitgereikt
bij een 10e deel-
name aan de Sint
Jorismarsen. Foto:
Leo den Hollander,
AWN Rijnstreek.

meer toe te wijzen aan het kampement.

Naoorlogs

Het merendeel van de aangetroffen vondsten dateert waarschijnlijk uit de periode na de Tweede Wereldoorlog. Enkele opmerkelijke vondsten zijn een plaatje en een medaille. Het driehoekige plaatje heeft als opschrift 'Excelsior, Ned[erlands] Fabr[rikaat], Meterfabriek Dordrecht, 1960' (afb. 7). Deze fabriek was bekend om zijn stofzuigers. Op internet zijn oude stofzuigers te vinden die waren voorzien van een dergelijk plaatje. Hoe een stofzuigerplaatje in het bos terecht komt, is onduidelijk. Een naoorlogse vondst die zeer karakteristiek is voor het park van Oud-Poelgeest is de medaille van de Sint Jorismarsen (afb. 8). Dit scoutingevenement werd jaarlijks vanaf 1946 tot en met 2012 georganiseerd en er namen duizenden scouts aan deel. Vanaf 1963 was Oud-Poelgeest het vertrekpunt.¹⁴ Het landgoed rond kasteel Oud-Poelgeest werd omgebouwd tot een Scoutingterrein vanwaar de groepen starten voor de wandelroutes van 5, 10 en 15 km. In het park werden tenten opgezet en vonden diverse activiteiten plaats. De gevonden medaille is uitgereikt aan een deelne-

mer na het volbrengen van zijn/haar 10e wandeling.¹⁵ Ook een deel van de andere vondsten is waarschijnlijk afkomstig van Scoutingactiviteiten, die zich zo'n vijftig jaar lang jaarlijks in het park hebben afgespeeld.

Vondstspreading

Bij de uitwerking is ook gekeken naar de verspreiding van de vondsten. De grootste dichtheid is gevonden bij het kasteel en langs de oprijlaan. Het middenstuk lijkt relatief leeg terwijl bij de oostrand weer meer vondsten zijn gedaan. Ook is specifiek gekeken naar de vondstspreading binnen enkele functiegroepen om te zien of zich hier opmerkelijke concentraties voordoen, die wellicht zijn te koppelen aan specifieke activiteiten. Opvallend in dit verband zijn de hoge concentraties constructiemateriaal in de vakken A1 (dichtst bij het kasteel) en C1 (tuinmanswoning) die ongetwijfeld te koppelen zijn aan werkzaamheden aan deze gebouwen.

Opvallend is ook de hoeveelheid munitie: zowel hulzen, kogelpunten als complete patronen. Het is de vraag of de vondsten afkomstig zijn uit bagger uit de kasteelgracht en/of sloten die over het terrein is verspreid. Eerdere munitievondsten zijn immers vooral in de watergangen en in bagger aangetroffen. Een concentratie pistoolkogels die bij een boom in vak B2 is aangetroffen, wijst echter op het ter plaatse achterlaten van munitie. Als deze kogels in bagger hadden gezeten, waren ze immers meer verspreid geraakt.

Conclusie

Ondanks de grote hoeveelheid metaalvondsten zijn er weinig die getuigen van het Canadese kamp van 1945. Alleen de geallieerde munitievondsten kunnen met zekerheid worden toegewezen aan het kampement. De vele andere vondsten laten zien dat het park bij het Kasteel Oud-Poelgeest jarenlang intensief is bezocht en ook werd gebruikt als dumpplaats voor afval. Veel metaalvondsten konden niet worden gedetermineerd

vanwege de slechte staat waarin deze verkeerden. Het is belangrijk te constateren dat het hier gaat om oppervlaktevondsten die niet in gesloten context zijn aangetroffen.

Zoals het kampement in Oegstgeest moeten er vele zijn geweest, vanaf het moment dat de geallieerden in het najaar van 1944 delen van Nederland hadden bevrijd. Alhoewel op diverse plaatsen tijdens archeologisch onderzoek bij toeval resten en sporen van dergelijke kampementen zijn aangetroffen, is – voor zover bekend – geen van deze kampementen eerder systematisch onderzocht. Aangezien dergelijke kampen te beschouwen zijn als kortstondig gebruikte, tijdelijke nederzettingen is het in principe mogelijk om op basis van de vondstspreading uitspraken te doen over de ligging en inrichting ervan.

Het kamp in Oud-Poelgeest blijkt helaas geen geschikte locatie voor dergelijk onderzoek. Afgezien van beperkingen door de dichte bodembedekking op het landgoed, is het beeld van de vondsten hier lastig te lezen door het intensieve gebruik van het park voor diverse activiteiten voor, tijdens en na de oorlog. De vondsten weerspiegelen dat gebruik. Mogelijk dat in de bodem gesloten contexten bewaard zijn gebleven met mate-

riaal van het kampement. Goede kandidaten hiervoor zijn de door de Duitsers aangelegde *Splitterboxen* die na de oorlog zijn dicht gegooid en mogelijk nog vondstmateriaal bevatten. Hierbij moet direct worden opgemerkt dat een ooggetuige zich herinnert na de oorlog juist in deze kuilen naar oorlogssouvenirs te hebben gegraven.¹⁶

Ondanks het feit dat de meeste onderzoeksvragen niet kunnen worden beantwoord, heeft het onderzoek enkele vondsten opgeleverd die een illustratie vormen van het gebruik van het park door de tijd heen. Wanneer de inhoudelijke onderzoeksvragen worden losgelaten en er wordt gekeken naar de meer algemene doelstellingen van het onderzoek, dan kan zonder meer worden gesteld dat het onderzoek een goed beeld heeft gegeven van de mogelijkheden en beperkingen van gericht onderzoek in het terrein naar resten uit de Tweede Wereldoorlog.

Ook kan worden vastgesteld dat het onderzoek zeker een bijdrage heeft geleverd aan het bevorderen van belangstelling voor de lokale oorlogsgeschiedenis. Een kennis van een van de zoekers bleek als jongen het kampement te hebben bezocht en kwam bij het onderzoek kijken (afb. 9). Naar aanleiding hiervan is

Afb. 9
Teun Heeren die
als jongen in het
kamp is geweest.
Foto: Ruurd Kok.

hij geïnterviewd door de Historische Vereniging Oud Oegstgeest, wat heeft geleid tot publicatie van zijn verhaal.¹⁷ Het tijdens het bureauonderzoek verzamelde, historische materiaal wordt uitgewerkt tot een afzonderlijke publicatie. Tot slot kan worden gesteld dat het onderzoek een bescheiden, maar geslaagd voorbeeld is van de samenwerking tussen lokale amateurarcheologen en andere onderzoekers. De relatie tussen metaaldetectorzoekers en (amateur) archeologen kan in veel gevallen

omschreven worden als gespannen. Het onderzoek laat zien dat samenwerking mogelijk is, waarbij ieder vanuit zijn eigen expertise een zinvolle bijdrage kan leveren. Ook een lokale deskundige, de auteur van een recente publicatie over Oud-Poelgeest, is nauw bij het onderzoek betrokken geweest en heeft zijn kennis en informatie gedeeld. Door samen het veld in te gaan, leer je elkaar pas kennen en waarderen.

awnrijnstreek@yahoo.com

Noten

- 1 Ruurd Kok is archeoloog met een bijzondere belangstelling voor archeologie van de Tweede Wereldoorlog. Hij was op persoonlijke titel initiatiefnemer en organisator van het metaaldetectieonderzoek op Oud-Poelgeest. Pierre van Grinsven is bestuurslid van de AWN-afdeling Rijnstreek en trad op als veldwerkcoördinator voor het metaaldetectieonderzoek op Oud-Poelgeest. Han Maksymiak is al detecterend voor eigen genot gegrepen door de historie en zich als AWN-correspondent gaan inzetten voor het archeologisch, gemeenschappelijk belang, in het bijzonder voor dat van zijn dorp Warmond.
- 2 Kok & Wijnen, 2012.
- 3 Kok, 2014.
- 4 Lugt, 2014.
- 5 Noordholland de Jong & Rink-Ensink, 2000 en Lugt, 2014.
- 6 Keulemans, 1997.
- 7 Kok, 2015.
- 8 Keulemans, 1998.
- 9 *Rijwielbelasting.nl*. Op 11 mei 2016 ontleend aan: <http://www.rijwielbelasting.nl/catalogus1938-39.html>.
- 10 Met dank aan Arjen Bosman voor specificatie van de determinatie, zie ook www.leger1939-1940.nl.
- 11 Met dank aan Arjen Bosman voor de determinatie, per mail d.d. 25 januari 2016.
- 12 Lugt, 2014.
- 13 De determinatie is uitgevoerd door Han Maksymiak, met behulp van het forum van www.bodemvondsten-wereld.nl.
- 14 Sint Joris Challenge : *Geschiedenis*. Op 11 mei 2016 ontleend aan: <http://www.sintjorischallenge.nl/informatie/geschiedenis>
- 15 Scoutpedia.nl: *Sint-Jorismarsen*. Op 11 mei 2016 ontleend aan: <https://nl.scoutwiki.org/Sint-Jorismarsen>.
- 16 Keulemans, 1997.
- 17 Harkema & Niekus, 2015.

Literatuur

- Harkema, I. & J. Niekus, 2015: 'Ik ben een vrijbouter geweest, altijd', *Over Oegstgeest* 27.2, 10-16.
- Kok, R.S., 2014: Een enquête onder amateur-archeologen over archeologie van de Tweede Wereldoorlog. Over de beperkte bekendheid en de grote zeggingskracht van oorlogsresten in de bodem, *Westerheem* 63.6, 361-372.
- Kok, R.S., 2015: 'Archers' op Poelgeest. Bijzonder Canadees geschut bij de bevrijding van Leiden en Oegstgeest, *Over Oegstgeest* 27.1, 6-8.
- Kok, R.S. & J.A.T. Wijnen 2012: *Oorlog op de plank: inventarisatie en potentie van oude archeologische opgravingen met sporen en vondsten uit de Tweede Wereldoorlog*. (RAAP-rapport 2546), Weesp.
- Keulemans, M., 1997: *Leger zoekt weer in Poelgeest. Speuren naar restanten uit Tweede Wereldoorlog*, gepubliceerd in Leidsch Dagblad op 20 maart 1997.
- Keulemans, M., 1998: 'Oud-Poelgeest bomvrij.' *Leger vindt 'slechts' 23 kogels op landgoed*, Leidsch Dagblad op 19 januari 1998.
- Lugt, F., 2014: *Oud-Poelgeest. Van middeleeuws kasteel tot rustplaats in de Randstad*, Oegstgeest.
- Noordholland de Jong, Th. & B. Rink-Essink, 2000: Oud-Poelgeest te Oegstgeest, in: J. Stöver (Red.), *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid Holland*, Zutphen, 126-131.
- Wesseling, M., 2014: Het kasteelpark, in: F. Lugt, *Oud-Poelgeest. Van middeleeuws kasteel tot rustplaats in de Randstad*, Oegstgeest, 107-131.
- Wolkers, J., 1995: *Zwarte bevrijding*, Amsterdam.